

LISJÖARNA

88048

Norra Lisjön och Södra Lisjön, på den nya kartan omdöpta till deras i bygden vedertagna namn Norrsjön och Sörsjön, torde för flertalet fågelkännare boende i inom rimligt avstånd ej vara okända. De tillhör liksom den runda man gärna gör under veckohelger vår och höst.

De trevliga observationer, som gjorts beträffande såväl allmänna som rara fågelarter, har skett från platser, där man med gott samvete kunnat slå sig ned i förvissning om att sjöarnas inneboende ostörda kunnat leva sitt strävsamma vardagsliv. Må detta tillvägagångssätt bli en bestående till bätnad för alla.

Kan något ur följande axplock sprida ljus över en liten fundering hos någon är syftet med dessa rader uppfyllt.

Sjöarna äro belägna på Surahammars Bruks AB:s mark. De fingo sitt vattenstånd och utseende i stort under 1800-talets senare hälft i samband med torrläggning av en torvmosse mellan sjön Glåpen och Norrsjön, varvid sistnämnda sjö sänktes, samtidigt som också Sörsjön och sjön Gryten reglerades.

En vall, som sträcker sig utmed Norrsjöns södra strand och fortsätter förbi Glåpen mot Surahammar, är banvallen till den smalspåriga järnväg, som bar godetransporter och i viss mån även personbefordran ("på resandens egen risk") mellan Lisjö och Surahammar under 50 år med början år 1876. Numera är banvallen, sedan järnvägen för länge sedan rivits upp, en omtyckt cykelväg för den, som önskar lugn och tystnad, fågelsång och blomdoft.

Norrsjön har två goda utsiktsplatser. En utgöres av kullen söder om sjön mellan det faluröda Bovallen och vitrappade Holmtorpet, en annan är fågeltornet, som på nya kartbladet av kartverket benämns fågelstation - - -

Tornet färdigställdes år 1964 av händiga arbetare ur Surahammars Biologiska Förening. Tidigare tjänstgjorde tornets ben som stativ för rutschbanan vid Campingbadet norr om Surahammar.

Mången haver sport och fler troligen undrat över motiveringen för tornets placering vid sjön. Tja, vi betraktar sjön som en bland socknens bästa,

när man vill se såväl fåglar som fyrfota högvilt. Eftersom medlemmarna i föreningen i skrot sett äro lika intresserade av både fjäderklädd och behårad vildnad ansågs sjövalet givet. Det står nu vid gränsen, där Långdalsvikens vassar övergår i öppen vattenspegel. Observatören befinner sig därigenom på ett välgörande sätt mellan två riken med utsikt över det mesta. Från början fanns nog tanken att förlägga tornet längre upp efter viken, men med tanke på älg, rådjur och trana, vilka trivas förträffligt där, föredrogs en mindre påträngande plats. Att denna sedan visade sig vara enda stället efter Östra sjösidan, där fast underlag kunde erhållas för tornets betongfundament, gjorde ju inte valet svårare.

Minst en dag varje veckobalg under vårsäsongen är tornet bemannat. Annars är det låst. Besökare utifrån brukar per telefon avisera sin ankomst, varvid någon av medlemmarna gärna ställer upp och ser till att tornet blir tillgängligt.

Tornet och kullen i söder äro platser för den tålmodige väntaren. Sjön hyser ej speciellt lämpliga rastplatser för vadarfåglar, vilka ju annars brukar erbjuda full sysselsättning för ett kikärbepäpnat öga. Man får i stället helt enkelt avvakta vad som kommer att hända - och däri ligger tjusningen. Åtskilliga liter kaffe har tornbyggets eldsjäl och pådrivare Karl Nord under dylika stunder försett oss med. Tyvärr lämnade han vår skara alltför tidigt, verksam in i det sista. Saknaden är stor.

Bruna kärrhöken är tämligen vanlig gäst vid sjön, där den tidvis även kan bli stationär. Vassfältet uppe i Långdalsviken blir då demmes högkvarter. Där blommar för övrigt den ståtliga sjöranunkeln (*R. lingua*).

Ornvråken och tornfalken ha dukat bord på de förnarika, granplanterade åkerlapparne. Ej heller saknas katt och spurvuggla.

I vassarna uppehåller sig en "skön" samling. Söthönsen är allestädes närvarande och där finns även något par av rörhöna och rall. Enstaka år hörs även småfläckiga sumphönan.

Svarthakedoppingen värpte ett år i ett bo beläget rakt under tornet.

Fågeln kunde ses uppfån tornfönstret under hela proceduren. Häckningen kunde emellertid ej fullföljas då det sjunkande vattenståndet på försommaren

torrlade boet. Vårflodsproblemet finns således även här liksom annorstädes.

I andväg har man sett vad man vanligtvis kan få se vid en vanlig mellansvensk slättsjö. Dock förtjänar en vårobservation av en alfågel att särskilt nämnas.

Skrattmåsen är stadd i spridning till olika delar av sjön och man hoppas att andra fåglar, som brukar söka dess hägn, följa efter. I sommar fick skrattmåsen förresten sällskap en tid av en dvärgmåsa. Samtidigt busvisslade en ung hane av rosenfink lita orent i buskagen vid Holmtorpet.

Kvällar och morgnar ses morkullan sträcka över Långdalsviken, varest också kusinen horsgöken åker berg- och dalbana i lufthavet. Vid samma tidpunkter brukar tranan komma seglande förbi tornet och älg och rådjur söka sig ut i starr- och fräkenmaderna för att dricka och beta. Nötkråkan, som tycker om västra sidans hasselbuskar, kan komma singlar i trädtopphöjd och med det riviga lätet annonsera ut sin närvaro.

Sävsångare och rörsångare finns i vassarna. På fastmarken har vi löv-, grön-, töm-, och ärtsångare samt svarthätta. Under några år har dessutom lilla flugsnappare glatt oss med sin närvaro.

Vadarfågeln, de förbiflyttande, finna intet eldorado vid sjön. Ordentligt blottade bankar eller dystränder saknas. Under våren kan glutt- och svartsnäppa ses rastande, men oftast hörs endast läten från överflygande exemplar. Häckar gör däremot drillsnäppa och skogssnäppa. Grönbenan hörs ofta spela, men eventuell häckning är höljd i dunkel.

Om hösten kan skraken sätta liv i sjön, dock endast tillfälligt, sällan eller aldrig i veckotal som i Glåpen eller Sörsjön.

Skogen öster om sjön vore värd ett eget kapitel. Den påminner om Bauer-skogen ur barndomens sagobok. Under de grova, mörka och yviga gramarna råder en slags halvdager. Här är pyrolans skog och spindelblomstrets. I de ljusare gläntorna trivas nattviol och tvåblad. Gråalen frodas här i några verkligt grova exemplar, påminnande oss om professor Sernanders "limes norrlandicus", vilken benämning sedermera av du Rietz försvenskats till "den biologiska norrlandsgränsen".

För några år sedan var detta skogsparti avverkningshotat. Det måste till kubikinnehållet representera en synnerligen vacker slant trots den relativt

obetydliga arealen. Genom snabbt och skickligt ingripande hos bolagsledningen av vår ordförande Harald Wedérus avstod man från skogsuttaget, åtminstone för den gången. Ett gott exempel på hur man praktiskt (och billigt) utan pappers-exercis och myndighetsbyråkrati kan nå resultat med lite s.k. bondförstånd.

Söderut övergår granskogen i en björkhage, varefter al, asp och hassel taga vid längs Lisjöbanan. Där finns vinbergssnäckan.

Norr sjön har som nämnts sitt utlopp i Sörsjön via en bäck, som i sin början omges av blomstermarker, minnande om vår vackra skolavslutningspsalm. Bäckens passerar på sitt lopp Larsansjö bruk. Det var tidigare ett stångjärnsbruk, vida överglänsande Suras hammar, uppkallat av förnamnen på de första ägarna Lars och Anna Adlerstedt. Några år efter att ägaren till Surahammars bruk vid 1800-talets mitt förvärvade Lisjö nedlades hammarsmidet. Järnbod, kolhus och några andra bruksbyggnader finnas dock kvar.

Där bäcken, efter att totalt ha sänkt sig $3\frac{1}{2}$ meter, når fram till Sörsjön finns motsvarigheten till Långdalsviken i Norrsjön fast mindre. Där frodas videsnår och bladvass och vårtiden är här ett sjudande fågelliv tack vare det höga vattenståndet, som når ända upp på de plöjda åkrarna.

Den bilburne naturvännen ställer lämpligen sitt fordon i närheten av herrgården, där det ej är i vägen för gårdsdriften, och tar sig en välgörande promenad ned till området, ty många fågelläten strömmar emot en längs vägen bara inga oljud förtar dem.

Änder, kricka, bläs-, sked-, stjärt-, gräs- och brunand samt årtå, brukar visa sig på vattenytorna mellan vassruggarna. Småfåglar av skilda slag finns i snåren och på åkrarna invid vattenbrynet kan man här lättare få se vadare än vid Norrsjön. I våras fanns där en rödspöv. Om sommaren kan gräshopp-sångare och sumphöns åkompanjera de gängse vassfåglarna rör- och sävsångare.

Vid Sörsjön finns goda observationsplatser på Farhällsberget nordväst om sjön, udden norr om Hästlösa samt badplatsen vid Dalbacken.

Om våren tycker jag Sörsjön ger mer av fågelsträck än Norrsjön, trots att sjöarna äro belägna så nära varandra. Säkert beror det på att förstnämnda sjö är mera öppen och lättöverstäld. Den ger en liten vision av mälarnatur. Uppräknig av arter, som ses på nordsträck om våren, blir en alldaglig

läsning för de kännare, som läsning för de kännare, som läsa dessa rader. Något smakprov bör väl ändå ges och jag nämner svärta, sjöorre och havstrut. Allehanda tättingar rastar på de kreatursbetande åkrarna söder om Lisjö gård. Sålunda kan en och annan råka här iakttagas i kråkflockarna.

I värtväg kan för den därav intresserade Dalbacken framhållas. Lungört, vårärt och gullpudra trivas där, liksom även hasseln. Den sistnämnde finns dock lite här och där i nejden, vilket väl gårdsnamnet Hasselbo ger den kartläsande besked om. Nattskattan har hittats vid Lisjö gård och så skall vi heller ej glömma blåsippan, som växer ganska rikligt runt sjön, relativt skomod från plackning.

Människors tycke och smak är ju individuell, men nog sätter jag höstmånaderna oktober och november främst ifråga om fågelupplevelser vid Sörsjön. Då rastar den söderflyttande skraken i sjön och dröjer sig gärna kvar en längre tid. Antalet fåglar varierar givetvis, fast de senaste åren har de kunnat räknas i hundraden, när antalet varit som mest. Sjön Glåpen, redan av Olof Grau beskriven som sjön där "drefs och driffågeln vistas vissa tider på året och drifver mycken fisk till land", har i varje fall på sistone distanserats av Sörsjön såsom skraksjö. Man trötts aldrig av att från en upphöjd plats vid Lisjöbadet åse fiskafanget. Likadant är det med korpen, som gärna gör lovar över skrakflocken, troligen i avsikt att snappa till sig någon skadad, avglömd småfisk. Utdelningen för hans del synes mager.

Höstetid kan man med lite tur få se storskarv vila på någon av stenarna ute i sjön. Vanligt är det ju inte, men har i alla fall hänt då och då.

En vers ur Karlfeldts "Höstens vår" kan måhända passa att avsluta dessa hopkomna rader med:

"Nu är den stolta vår framsprungna
den vår de svaga kalla höst,
Nu blommar heden röd av ljungen
och vitt av liljor älvens bröst.
Nu är den sista visan sjungen
av sommarns kvinnligt veka röst;
nu stiger uppför bergens trappa
trumpetarn storm i dunkel kapp".